

LAS RUINAS DE KARNAK

Gran era ma impaciencia pera arribar á Tebas. Desde Denderah havíam navegat sota 'ls raigs d' un sol abrusador, y sens gosar d' altre espectacle que 'l que ofereixen las monótonas marges del Nilo, ab sos pelicans, sos *Ibis* y alguns *felláhs* peresosos entregats á las feynas del camp. Empero á mitja tarde, l' elegant vapor *Mehallah* presentava un aspecte que 'm recordá la travesía per lo Bósforo avans d' arribar á Constantinopla: tots los passatjers inclusa una ingleseta molt ideal, molt vaporosa y molt inalterable, nos trobayam sobre la cuberta, dirigint alternativament la mirada ó 'ls *gemelos* á una y altra vora del riu, esperonats per lo mateix desitj, y com afanyosos per esser cada hu de nosaltres lo primer en descobrir l' objecte de nostra vivíssima curiositat. De prompte y á nostra esquena, mitj amagat entre un grupo d' acacias y palmeras, aparegué un obelisch, després una porta gegantina, desseguida un gran edifici construit en escarpa, després altrás y altres mitj enderrocats. Era Karnak: tots l' endivinarem sens por d' equivocarnos. Y en l' altre marge de riu s' anaren dibuixant sobre la verda catifa dels fertílissims prats, las despullas no menos venerables del temple de Quourná, de Medinet-Abu, y per últim en los límits del horisont, amagantse á estonas entre espessas arbredas, los dos gegantins colosos de Memnon, que allí asseguts ab afectada serietat han víst passar ab impassibilitat verdaderament monolítica, tantas generacions y succehirse tantas vicissituds per aqueixa terra privilegiada d' Egipte.

Quan lo vapor atracá devant de Luxor (miserable llogaret que ocupa avuy l' indret d' aquella famosa Tebas de cent portas) la nit se 'ns venia damunt, y tinguerem de deixar las excursions pera l' endemá. Per mes que mon desitj hauria sigut visitar desseguida á Karnak, vaig tenir de sometrem al itinerari adoptat colectivament y segons lo qual en lo possible, s' havian graduat las sensacions conforme aconsella la més vulgar experiéncia. S' emplearen, donchs, dos dias en visitar las ruinas situadas en la marge esquerra, lo temple Quourná, lo Ramesseion, los colossos, los sepulcres dels Faraons y tots aquestos mo-

numents que avuy encara, en mitj de sa devastació, pregonan la magnificència d' aquella famosa ciutat.

Arrivá per fi lo suspirat dia, y montats tots en burrets lleugers y de geni (no es broma) propis d' aquell país, nos dirigirem á Karnak que 's troba á mitja hora de la moderna Luxor. ¡Karnak! Es impossible pronunciar aqueix nom casi sibilitich, sens certa emoció de religiós misteri, y á mi que no so supersticiós, al arriyar y trobar-me devant d' aqueix conjunt de ruinas, que son las més grans, las més imponents y abrumadoras que 's coneixen, y al presentarse á mon pensament los recorts de la reyna Hatasú, de Amenhotep, del gran Sesostris y dels Ptolomeos, m' hauria sigut tant difícil analisar mos sentiments, com difícil me té d' esser olvidar aquells instants en tots los dias de ma vida.

En lo vast clos de Karnak s' hi trobavan *divuit* temples, entre grans y petits, consagrats á diferents divinitats egipcias y molts dels quals han desaparegut casi per complet per la má destructora del temps y dels homes. Per sort resta molt, y lo que 'n queda supera en grandesa á tot lo que coneixém en la actualitat (1).

Després d' havernos orientat per medi del plano (que be podria pendres per lo plano d' una gran ciutat), comensárem nostra visita per l' anomenat gran temple, que es per altra part lo més interessant. Lo primer piló, es á dir, la entrada principal del temple, correspon al costat del Nilo y está precedit d' una avinguda d' esfinges ab cap d' ovella. Lo piló consisteix en un gran pany de muralla de parets atalussadas que agafa tota la entrada que no es poca, del temple, y en qual centre, s' obra com una bretxa immensa la porta d' entrada. Desde aquest punt que correspon al eix general dels edificis, se des-

(1) Son concluyents los següents datos comparatius que prenh de Jollois y Desvilliers. La estensió de las ruinas de Palmira es de 1,572 metres; la de las construccions de Karnak es de 2,350 metres; més Karnak era sols una part de la ciutat de Tebas. La gran columnata de Palmira tenia de llargaria 1,229 metres, mentres que una sola de las avingudas de esfinges de Karnak no té menos de dos kilómetres. Lo temple del Sol á Palmira mideix 60 metres per 42, y sas majors columnas 16 metres d' alsaria. Las dimensions del gran temple de Karnak son 360 metres per 110 y 4 columnas de 23 metres. En quan á las ruinas de Balbek, lo temple major, del que no mes quedan en peu sis columnas midava 36 metres de llarch per menos de la meytat d' ample: per consegüent la extensió del sol temple de Karnak es, aproximadament 9 vegadas la de Balbek. Los autors citats, segueixen examinant los majors edificis que avuy coneixém de totas las épocas, y tots ells resultan molt menos estensos que 'l gran temple de Karnak ab sos anexos.

cubreix en grandiosa perspectiva tota la sèrie de las ruinas del gran temple que longitudinalment tenen una extensió de 360 metres, es á dir, lo doble de la fetxada del palau real de Madrid.

Las dos massas de pedra que forman lo primer piló tenen una al·saria de 44 metres y 'l gruix d' aquesta especie de muralla es de 13 metres. Cal que 'l lector se vagi acostumant á aquestes dimensions que casi traspassen los límits de lo rahonable. Després d' atravessar aquest primer clòs, nos trobem en un pati inmens que té 103 metres d' ample per 84 de fondo. En lo costat esquerra s' aixeca una columnata de 18 superbas columnas. També hi ha columnata en lo costat oposat, pero aquesta es més irregular per la presencia del temple de Ramsés III, que hi está com empotrat.

Es una construcció gran com la major part dels temples egipcis, pero allí, perdut en mitj de las inmensitats de Karnak, sembla molt més petit. Seguint l' eix del edifici, hi havia antigament en mitj d' aquest primer pati una doble renglera de columnas; una sola ha quedat dreta y ab son capitell en forma de calis sembla com que estiga esperant resignada la hora de sa ruina.

Lo segon piló que forma 'l costat oposat al primer no es més que un munt informe de pedras colossals regiradas confusament. En lo centre s' obra la porta que anomenavan *la gran* y que per sa magnificencia y dimensions mereix aqueix calificatíu. L' alsada d' aquesta porta es de més de 29 metres. Los murs están completament coberts d' inscripcions, geroglífichs y d' escenas relligiosas. Davant d' ella s' aixecavan dos colossos de granito roig. Lo de la esquerra jau entre 'ls enderrochs, y l' altre ha quedat dret. Representa á Ramsés II conegut comunment per Sesostri en actitud de caminar marcialment. Es d' una sola pessa y medeix 100 metres.

Pero cal passar aquesta porta, anar al altra banda del segon piló, pera sentirse sobrecullit d' admiració, y anorreat á la contemplació de lo més gran que produí aquell poble de las cosas grans. Som á la sala hipostila, la gran sala de las columnas, y á n' aquí tota descripció ha d' esser insuficienta, en que vagi enrobustida ab la lógica brutal dels números.

Aquesta famosa sala, es á dir, *una de las salas* del temple de Karnak, té d' amplaria 53 metres, un metre just menys que 'l frontis del nostre Congrés dels diputats, y de llargaria 102, gayre be 'l doble. Lo sostre está sostingut per 134 columnas, de quals dimensions intentaré donarne alguna idea á mos lectors. Pera aixó, prenent un punt de comparació, cal que 's fixin en que la alsada d' una casa ordinaria de cinch pisos es de 20 metres. Las dotze columnas que forman la nau

central tenen 23 metres d'alsada fins al sostre y més de 10 metres de circumferencia. No coneix cap més exemple de columnas tan colossals. Las demás, es á dir, las que ocupan las bandas dels costats son un xich menes grossas y 'l sostre també menes alt que en la avinguda central.

Convé observar que com los egipcis desconeixian, segons sembla, l'us de la volta, 's veyan obligats sempre á formar los sostres ab llinhas planas y monolitos. Per rahó d'aquest peu forsat, may pogueren donar als intercolumnis aqueixa amplitut y aqueix desembrás á que avuy estém ayesats. Per rahó d'aquestos espays relativament estrets que deixan entre sí las columnas, la sala hipostila de Karnak s'assembla á un espés bosch de socas seculars; y aclarida á mitjas per la llum que entra pel sostre, ab sas feixugas columnas totas plenas de geroglífichs y de representacions extravagants de deus y reys perfectament grabadas en la pedra, produheix una impressió de misteri que no 's pot dir, y de reculliment y profunda soletat.

Las pedras del sostre que permaneixen en son lloch (puig moltes d'ellas jauhen caygudas per terra) presenten curiosas pinturas ahont s'hi admira la bellesa dels tons conservada per l'espai de tants sigles.

Las 134 columnas, encara que menjadas en sa base per las ayguas salitrosas del Nil en sas periódicas inundacions, quedan dretas... Dich malament: una d'ellas, al extrém d'una nau dels costats la feu caurer sens dubte un terremoto, pero en compte d'arribar á terra quedá apuntalada á la columna del costat, y aixís ha quedat, tallant á escayre la nau y amenassant esfondrar-se ab terratremol. No 's pot donar efecte més dramátich y commovedor... tractantse de pedras.

En Karnak se compren, més que en altra part, la influencia avassalladora de lo gran, imposantse irresistiblement per sa sola grandesa.

Jo he vist las ruinas famosas de Balbek, jo he contemplat admirat aquellas maravellas del art corinti en tot l'explendor de sa bellesa soberana y 'ls indescriptibles primors de sa ornamentació. La sala hipostila, Karnak, los monuments egipcis en general no presenten aqueixa elegancia en los detalls que admirém en monuments més recients, pero sa grandesa es tanta, que l'esperit se sent empetihit y glassat baix lo pes d'aquellas moles inconcebibles, y oblidantse de la bellesa arquitectónica totas las vanitats del home modern desapareixen avergonyidas al sol recort d'aquellas edats animadas d'una energia de que avuy nos sentim incapassos.

Atravessant ara 'l tercer piló, per una porta central qual alsada no

es mes que de 16 metres, s' arriba al altre pati hont s' aixeca un hermós obelisch de granito que formava parella ab altre, quals trossos se veuhen espargits llastimosament per terra.

Lo quart piló, de dimensions més modestas que 'ls precedents, conduheix á un grandió pati nomenat *de las cariátides*, á causa de las pilastras d' aquesta classe que formavan una galería continua al entorn del pati. Per las que quedan dretas se comprén que devian produhir un magnífich efecte. També hi havia allí dos obeliscos; lo que queda en peu es preciós, y 'ls obeliscos que decoran sos quatre costats están esculpits en lo granito ab la mateixa pulcritut que si fos tou alabastre. Aquest monolito que s' aixeca com una esbelta agulla en mitj de la general ruina, es lo més alt que 's coneix; mideix un poch mes de 33 metres. Segons los cartutxos que 's llegeixen en sas inscripcions fou erigit per la reina gobernadora Hatesa, de gloriosa memoria.

Després del pati de las cariátides, y atravesant lo quint piló, segueixen altra serie de patis, pilons y salas fins arribar al santuari. Exceptuant una gran sala sostinguda per columnas, tota aquesta part del gran temple está en complerta ruina, y es difícil en mitj dels munts de pedras, fragments de columnas, de cariátides y de colossos donarse compte de sa disposició primitiva. En cambi las inscripcions, dedicatorias y geroglífichs grabats en aquestas pedras, las bellas pinturas que encara poden veures en algunas habitacions, los hi donan un gran interés, y la Egiptiologia ha tret d' entre mitj d' aquestas arrunadas construccions, datos de inestimable valor arqueològich. No son menys importants baix aquest concepte las escenas guerreras, y las inscripcions que adornan lo mur exterior de la gran sala hipostila. S' explica perfectament aquest interés històrich del gran temple, recordant que fou fundat per Usertasén 3060 anys ans de Jesucrist, que las construccions que avuy subsisteixen comensaren 1678 anys ans de Jesucrist, per los reys de la XVIII dinastía, y foren continuadas y restauradas per los reys següents fins als Pholomeos, lo sigle anterior á nostra era.

No he de cansar més á mos lectors ab la descripció dels edificis que voltan lo gran temple, en sa major part bastant enderrocats. Recordaré tant sols lo temple de Fitah, lo de Khons, precedit del propiló de Ptolomeo Evergetes, especie de porta monumental célebre per sas bellas proporcions y per sos ríchs detalls de ornamentació; lo llach sagrat y la gran avinguda de las esfinges. Varias son las series de esfinges de diferentas classes que 's troban en Karnak: la que ha merescut lo nom de *Gran avinguda*, consistia en una doble renglera de esfinges

als dos costats del camí que avuy porta á Luxor. Aquesta avinguda en línia recta té dos kilòmetres, y estava adornada ab 1,000 esfinges colossals, 500 á cada costat. Moltes d'elles se conservan, més la major part están sepultadas entre la terra y 'l llot.

A la nit nos reunirem uns quants viatjers, y anarem altra volta á Karnak; era una d'aquestes nits apacibles de Desembre, propies del extrém Orient; la calma era casi completa, l'ayre casi tebi, la lluna brillava esplendídament en un cel de inalterable puresa, y las ayguas del Nil corrian silenciosas cap al mar. Sols se sentian los cants cadenciosos y apassionats de la tripulació d'algun *dahabieh* interromputs periodicament per una especie de xiscle selvatje que produeix un estremiment singular. A voltas no era un corp, sino una veu sonora y vibrant, quals modulacions reproduhian ab assombrosa veritat aquells inasequibles cants populars de Andalucia. ¿Ho aprenguerem nosaltres dels árabes ó per contra foren ells los qui se 'n endugueren de nostre país aqueixas melodías somniadoras y ardents?

Arribarem á Karnak per la gran avinguda de que he parlat; aquella serie d'esfinges, colossos mutilats, pilons gegantins y portas mitj arruñadas, produhian de nit un efecte imponent. De lluny se 'ns aparegué lo gran temple llensant un viu resplandor de escarlata. Per un moment poguerem creure que 'ls Faraons estarian celebrant algun misteriós conciliabul, pero res d'aixó. Eran senzillament uns viatjers de altra embaixada que recorrian las ruinas ab llums de bengala.

La impresió que produheixen las ruinas de Karnak á la llum de la lluna, no pot expressarse. Los objectes que de dia haviam contemplat, sembla que s'engrandeixin, los obeliscs y 'ls colossos prenen proporcions gegantinas, y los menjats rostres de las cariatides, iluminats oblicuament per la lluna, presentan los visatjes més extranyos é inesperats. En mitj de aquelles soletats sens nom, l'esperit s'aixampla y s'eleva á las regions de un ideal grandió. En la sala de las columnas, los raigs de la lluna penetravan irregularment per los capritxosos intersticis, produhint los més variats efectes y contrastes de llum y sombra. Allí lo disparo de un revolver ressonava ab l'estrepit de cent ecos reunits...

Y no fou aquella encara ma darrera visita á Karnak. En lo viatge de tornada, al baixar alguns dias més tart per lo Nil, en direcció al Cairo, lo vapor tingué de detenirse en Luxor pera pendre carbó y passar la nit. Eran las tres de la tarde; vaig baixar tot seguit á terra y no 'm costá poch trobar á mon fidel palafraner Ahmed ab son burriquet vistosament guarnit y batejat, gracias á sa lleugeresa, ab lo nom de *Telégrafo*, que per cert li esqueya tant be, com á certs telégrafos d'

Espanya los hi escauria lo de burriquets, per sa catxassa incorregible.

Y aixís vaig poguer recorre per darrera volta aquelles maravellas de una civilisació extingida, y satisfer mon vehementíssim desitj de divagar sol per entre aquelles ruinas incomparables. Molt me costá deixar aquells llocs, y quan vaig determinar tornarmen á bordo, ja 'l sol s' amagava darrera de la serra líbica y del arenós desert. Lo cel prenia aquells matissos d' amatista y d' amaranto que en va se cercarian en nostras latituts, y las esbeltas palmeras aixecavan al cel sos arrogants plomalls, inmóvils com la atmósfera caldejada que 'm rodejava, dibuixantse vagament envolta en una lleugera boyrina blavenca. Jo sentia una indefinible tristesa, y quan me vaig despedir de Ahmed, no 'ns haviam dit una sola paraula. A la matinada següent perdiam de vista las ruinas de Tebas y 'ns acostavam per instants á nostra Europa ramplona y realista.

JOAQUIM MARSILLACH.

L' ESTEL.

Plena de dols y malvestats y guerra
la terra, ¡pobre terra!
Sangonejant estel perdut pel ample espay.
Va tal volta mostrandne esferehida
lo inmens de sa ferida,
lo horror de son esglay?

Ah! no; en lo bell concert de la estelada
també ella enjoyellada
De tremolencas perlas y de gentils lluhentors,
Va rumbejantne pe 'l espay garrida...
¡Cóm si fossen mentida
las penas y 'ls dolors!

AD. BLANCH.

LOS TRES TOMS

«Ja venen; Ja s' acostan... Son los macos.»
Y s' obran los balcon,
y s' atura la gent, y al só d' un *schotischs*
atravessa la colla dels «tres toms».

Cavallers y caballs, en competencia,
Ostentan ab lluhiment,
los uns barret de copa y negre trajo,
flochs y plomas los altres y or y argent.

Tothom mira ab la boca mitj oberta
com la serp va lliscant;
que una serp per lo sol tornasolada
la colla dels cotxers de lluny apar;

fins que explota la forsa retinguda.
darrera lo penó,
y 's retira la gent y tothom parla
de plomas, de gualdrapas y de flochs...

Ningú mira com venen silenciosos,
pas á pas caminant,
á l' orella 'l clavell, al coll la tralla
y en lo front de la mula 'ls goigs del Sant,

los carreters que tornan de la festa,
richs de goig, plens de fé,
mes sens música, plomas ni gualdrapas...
sols portant á «la dona» 'l ros tortell.

JOAN PONS MASSAVEU.

POBRE JACK!

HISTORIA D' UN GOS SACRIFICAT

PER A. B. (BELGRAVIA.)

(Traducció de E. Sunyol)

I.

LERA un coniller blanch, de pel llarch y sedós, ab las orelles talladas, una taca negra sobre un ull y no més que la meytat de la cua; era una coseta magre y esporuguida que s' arrastrava per l' empedrat, á entrada de fosch, furgant per tots los racons ahont la gent pobre llenxa las sobras de sa vianda. Si no hagués sabut camparse la vida sol, hauria dejunat moltes vegadas, puig si be son amo l' estimava com hauria estimat lo sol si sos ulls apagats puguessin veurel, y l' acariciava com acariciava la memoria de sa esposa, de sa filla y de sa neta, totas tres mortas: no podia, oh desdita! lo pobre home, donarli mes que son amor. Pero l' amor per gran que sia no pot trovar sempre un tros de pa ó recullir un os pera un pobre gos afamat.

Caleb era cego feya vint anys; havia sigut un honrat, tant com robust, trevallador que no sapigué qué es una taula sense menjar ni una llar sense foch; tot li aná vent en popa en los temps primers. Casat ab una sana y robusta pageseta va tenir una filla, preciosa criatura d' ulls de cel que batejaren ab lo nom de Marta. La enviaren á costura ahont aprengué de brodar y de cósir; no era á posta ella com son pare y sa mare per ser un escarras de feyna. Deu li reservava, segurament, una vida mes reposada; y si algun dia sos pares, ja revellits, no poguessin trevallar per ella, y be! 's presentaria un bon xicot digne d' ella que 'ls la demanaria y li donarian benehintlos als dos.

Pero avans que Marta fes deu anys, molt avans de que son pare y sa mare comensessin á ser vells, esdevingué la gran desgracia á Caleb. Va calarse un gran foch en la fàbrica ahont treballava y per salvar los bens de son amo va cremarse Caleb gravement la cara, los brassos y lo pit. Va ser portat al hospital ahont se li prodigaren molts cuidados y d' allí sortí, al mes, ab los membres restaurats y la cara sana, encara que una mica destrossada, pero privat de la vista per sempre més.

Com hauria plorat la seva dona si hagués tingut temps! Pero allavors com avuy lo temps representa un valor y va tenir de posarse á

travallar rudament pera guanyar lo pa de cada dia. Broda que broda la pobreta Marta, la costura y lo repunt foren sa tasca d' allí en avant, puig fent corre l' agulla per los pobres llogaters del veinat podia treurer ben be d' aci d' allá quatre quartets.

Aixís marxaren las cosas uns deu anys tot lo més. Caleb va convertir-se en mestressa de casa, preparant los gens sobrers apats de la familia y mantenint ben endressada la casa tant com la falta de vista li permetia. Per altre part las donas van tornar-se homes, com en tals cassos succeheix, y gracias á son obstinat treball arribavan los duros y las pessetas: sino eran duros eran pessetas y sino cuartos y, ab tot y corre uns temps tant dolents, podian encara socorre de tant en tant algun germá ó germana menos afortunats que no pas ells.

Mes altra desgracia sobrevingué. Una epidemia de febre assolá 'l veynat y la pobre mare fou la primera víctima. Caleb quedá aterrat. Marta plorá fins á ferse malbe 'ls ulls y lo vigor ab que 's posá després á treballar no fou ja 'l d' avans. De casa en casa aná Caleb demanant feyna; cualsevol cosa faria per uns quants cuartos cada dia.—Soch fort com un gegant, deya.—Es veritat, pero un gegant cego no serveix per res y nosaltres no estem en estat de llensá 'ls cuartos.

—Me 'n aniré al Hospici, digué Caleb, no vull que puga dir ningú que he viscut, sense fer res, del treball de la meva filla.

Allavoras Marta, abressada á sos genolls, li suplicá que no la abandonés, y en mitj d' una mar de llágrimas li confiá un secret que no s' havia atrevit á dir-á sa difunta mare: s' havia casat clandestinament ab un jove molt guapo que l' havia galantejada, y després l' havia abandonada sens dir ahont anava, y sens deixarli ni la certesa de que 'l nom que havia donat pera casarse ab ella fos un nom verdader.

Y veus aquí com en aquesta nova tribulació, trobá Caleb ocasió de malehir una vegada més lo dia en que perdé la vista.

—Si la llum del dia pogués encara guiar mos passos, jo recorreria 'l mon pera buscar al miserable que ha portat la vengonya á casa meva. Oh Deu! m' has fet la part massa grossa! cridava girant cap al cel las insensibles ninas de sos ulls.

Marta 's decandia visiblement. Treya forsas de flaqueza per conservar sa parroquia, y feya bo de veure lo enginyosa que era pera la confecció dels coquetons vestits d' estiu que las aixeridas cusidoras rumbejavan, passejant de nit, al costat de sos currutacos.

Prompte comparegué un altra Marta, gentil criatura, de cabells rosos y ulls blaus com la primera. Lo pobre Caleb, ab tot y malehir al home que tant infamement abandoná á sa esposa y sa filleta, sentí que 'l neixement de la pobreta neta, era com un raig de sol en sa vida condemnada á las tenebras; ningú ab més sollicitut procurá 'l seu benestar ni li prodigá més amorosos cuidados que 'l pobre avi, vell y cego.

Vell! vell s'hi tornava més cada dia, lo desgraciat Caleb, y avans d' hora. Li mancava 'l primer dels preservatius: un treball honrat, regular y constant; y li faltava també 'l segon: una alimentació bona y sana. ¿Qué té d' estrany que sa esquena s' encorvés, son front se vejés solcat d' arrugas, y sos cabells s' aclarissen, tornantse platejats?

Com pogueren viure cinch anys més aquests tres pobres sers, es cosa incomprendible. Los mobles de son pobre quarto (ara no 'n tenian més que un), s' aclarian de dia en dia; més d' una vegada tingueren de menjar pa sol, y encara, ell arribés sempre á la mida de la gana. Pero aixó no va ser res; al comensament d' un hivern, Marta, la pobre mare, comensá á tossir y á patir del pit, y allavoras Caleb murmurá alguna cosa á la orella de la nena, y la petiteta acompanyá al pobre jayo pels carrers de la ciutat, fins una paret assoleyada, davant la qual passavan anants y vinents, y ahont, si 'l cego estenia 'l barret, hi trobava, al cap del dia, unas quantas pessas perdudas que portava joyós á casa seva.

La pobra gent que vivia sota la mateixa teulada que la interessant familia, sentia son cor traspasat cada cop que trobava lo vell y la criatureta á la escala, ó que 's sentia la tos de la pobre mare de cap sobre la costura. Rodavan lo cap y deyan:—Aixó no pot durar gayre; y que será dels altres dos sens ella? De tant en tant, donavan á la noyeta una tassa de té ó be un tros de formatje, perque 'ls portés á sa mare, y aquesta prenía 'l té y donava 'l formatje á la nena.—Jo no tinch gana, deya.

Un dia, un baylet del vehinat entrá en lo quarto ab un gos coniller molt petit y molt jove en los brassos.—Lo meu pare anava á matarlo y jo li he dit que á vosaltres vos faria plaher perque podria acompanyar al avi. La nena recullí 'l gos ab tendre reconeixement, y l' anomena Jack, era 'l nom del seu amich. Van lligar un tros de corda al coll de Jack, y cada dia 'l vell, la noya y 'l gos, anavan caminant per las aceras, cap á la paret assoleyada.

Un altre dia, més que tots funest, del variable mes de Mars, en que, en mitj de las nuvoladas de pols que aixecava un furiós nordest, estava lo dit trio en lo lloch acostumat, una vehina hi corregué:

—Caleb, va dir, torneu á casa desseguida si voleu veurer viva á vostra filla.

Pobre dona, s' olvidava, oh desgracia! de que Caleb feya més de deu anys que no veyia la seva filla; pero no sempre te temps la pobre gent per reflexionar sobre sas expressions.

Marta y Jack y l' avi s' encaminaren per consegüent cap á casa, y contra la costum hi entraren al bo del dia pera trobar á la revellida Marta (y no tenia més que vint y cinch anys la pobre criatura!) ajeguda al llit, ab lo llensol brut de sanch y las mans y los peus ja frets,

—Se 'n va, digué una de las donas dreta al capsal del llit.

—Oh Deu meu! exclamà Caleb, agenollantse al peu del llit, pogués no més que un instant veurer aqueixos ulls blaus, avans de que per sempre quedin closos!

Desitj en va! la vida de Marta s' acabá ab lo dia y alsendemá va haverhi un altre pila de terra remoguda en lo gran cementiri dels pobres, fora de la ciutat.

—Y jo visch eneara, deya Caleb mentres que un dia darrera l' altre anava á ocupar son petit tros de paret caldejada per lo sol, ab Marta á son costat y Jack, una mica endavant y gravement assentat sobre sas potas traseras. Casi res tapava ja 'l vestit de Marta y li fugia dels peus lo calsat. Un darrera l' altre 'ls pobres objectes deixats per la mare feren cap á ca 'l drapayre que 'ls ne doná unas quantas pes-sas de dos, tot lo més. Arrivat l' hivern la nena comensá á esgro-gueirse y á tossir com sa mare y á retenir son alé com si la respiració li esqueixés lo pit. Los vehins tornaren á rodar lo cap tot dihent:—Va pel mateix camí que sa mare, no durará gayre tampoch.

Y va ser la veritat; avans que la neu del primer hivern envolca-llés la tomba de la mare; la filla s' era també acabada.

Y Caleb? Encara li quedavan lo gos, quatre pellingots y la paret as-soleyada. Los pobres no poden pas tenirho tot.

Quan la pobreta Marta jeya, blanca y freda, sobre 'l matalás estés á terra (lo fustam del llit havia ja desaparegut) las vehinas rodejaren son migrat cosset de tots los cuidados que pogueren; perque 'ls pobres tenen lo cor més sensible de lo que molts personas se creuen, son servicials los uns ab los altres y demostran refinaments desconeguts fins de las classes més elevadas. La una portá un llensol pera embolli-car lo cos inanimat, una altre pentinà sa rossa cabellera y una ter-cera li posá en la ma un brot de falguera y una flor de gerani.

—Está ben mona aixis, digué al avi una velleta que havia enterrat duas generacions.

—Senyor! per aquesta sola vegada, exclamà Caleb alsant las mans, feu que mos ulls s' obrin un moment, que pugui veure la cara que tant he estimat sense conèixer!

Los assistents restaren muts, casi esperant lo miracle. Per ven-tura no havian sentit á contar, en la iglesia, cosas per l' estil?

Esperansa vana; cap *Epheta* baixá del cel com altre volta dels lla-vis de Cristo quan torná la vista al cego de Jerichó. Las mans del po-bre vell caygueren desplomadas y Jack s' atansá desde son recó pera lleparlas. Després la parroquia enviá sos delegats pera emportarsen lo cadavre de Marta y conduhirlo al mateix gran cementiri ahont sa mare dormia ja.

II.

Caleb quedá sol desde llavors; no li restava més que 'l gos. Pero un gos ja es alguna cosa pera un pobre, vell y cego que res espera ja de la vida y que 's creu felís si te una crosta de pa pera rosegar, una mica de palla pera dormir de nit y una paret al sol per apoyarse de dia.

Los vehins deyan al trobarlo per l' escala:

—Com diantre pot viure? Lo gos lo serveix ara com una persona, afegian quan veyan á Jack sentat sobre son tros de cúa esperant que s' obrís bretxa en la renglera de cotxes pera guiar á son amo fins al cap del camí de cada dia.

Fou en aquests dias que Jack comensá á camparse la vida. Mentre visqueren las duas Martas sempre hi havia darrera la porta un plat ab los restos, més ó menos confortables de la vianda que l' esperava al tornar de fer la ruta del dematí; pero quan ellas no hi foren ja, las cosas cambiaren ben be. Caleb tenia prou feyna en guanyarse 'l pa y recullir lo lloguer del miserable quartet que ocupava sota la teulada de la casa; y veus aquí perque quan tornava á la tarde ab un tros de pa y algunas pessas de coure, deslligava la corda voltada al coll del pobre Jack y l' animalet sortia á campársela per compte propi per los carrerons y reconadas del vehinat. Jack era tocant aqueix punt, molt exacte en sas costums: al hivern, á las quatre estava lliure, ab una hora 'n tenia prou per trobar son dinar y á las cinch rellojje en má, se 'l podia veure passar per carrers apartats ab un os ó una espina de peix entre las dents, salvant destrament tots los obstacles fins arriivar al quarto, als peus de son amo, ahont acabava tranquilament son apat, tant fatigosament adquirít, al qual Caleb no deixava may d'afegirni una part del seu per magre que fos.

L' hivern de 1881 posá á proba d' un modo brutal al home y al gos. En la bona estació la sort no havia sigut tant dolenta, los anants y vinents tenian uns quants quartets mes per gastar y las pessas menudas queyan ab mes frecuencia en lo barret del cego. Jack, per altra part, trobava sempre ja un borreguet ó un tros de pa, ja una tendra carícia sobre son capet intelligent, pero arriivat l' hivern ja va ser una altra cosa. Y no obstant y aixó los vehins de la casa no 'ls escatimavan pas la caritat. Tal vehina en recort de las duas Martas apadassava be ó malament las destrossadas prendas del vell Caleb, tal altre 'ls arreglava 'l piset: y totas acariciavan al fidel Jack, únich company y protector, avuy, del vellet. Y no podian fer més, que quan se té lo justet pel gasto que porta la vida d' un hom y 'l pujar la canalleta, no 's poden pas l lensar las sobras ni prodigar lo pa per atendre als gossos y als gats dels altres.

Quan comensaren las glassadas Caleb y Jack tingueren d' adormir-

se mes d'una vegada sens haver sopat.—Son ben durs los temps, amich meu, deya 'l cego quan Jack li llepava las mans com desitjant-li bona nit, demostrantli al mateix temps que, segons sa opinió, no debia pas fersen, son amo, cárrech de consciencia. Y allavoras s'aje-yan, Caleb sobre la palla (lo matalás se 'n havia anat ja pel mateix cami que 'l llit) y lo fidel Jack arrupit á sos peus.

Y donchs, que no havia de desglassar may? Está molt bé que las senyoras bonicas vestidas ab forros de pells no trobin res tant sá com un hivern aixís; que las jovenetas frescas y rosadas cantin un himne, boy calsantse 'ls patins, á las exelencias d'una bona glassada; pero y Caleb y Jack ocupant son lloch al peu de la paret que 'l sol ja no escalfa. ¡Ah! ben segur que no eran de la mateixa opinió.

May havían sentit bufar la tramontana tant temps seguit, may s'havian vist tant deserts los carrers. Va arribar un dia terrible, mes rigorós que 'ls altres, en que Caleb y Jack tornaren al pis una hora mes aviat que cada dia; per qué havían d'esperar caritats que no havían de venir? Ab un xavo en lo barret de Caleb, se retiraren, ofrena d'un pobre escura-xemeneas balp que 's considerava menos de planye encara que 'l pobre vell.

Un petit tros de pa fou tot l'aliment de Caleb en aquest dia.—Tu tindrás la teva part, Jack del meu cor, li va dir tot presentantli las engrunas sobre la má fent cassoleta, porque no sé pas lo que podrias trobar avuy per los carrers mes que neu y glas.

Jack parti' no obstant, á sa acostumada cassa.

.....
¿Qué es lo que podia retenirlo tant de temps fora en aquella tarde?
¿S' havia perdut potser entre un remolí de neu?

Tals eran las preguntas que 's feya Caleb, dret davant de la porta oberta, tot escoltant si sentia 'l trepitj de las quatre potetas en la escala sens alfombra.

Las sis, las set, las vuyt tocaren y Jack no compareixia. Caleb s'ajegué petant de dents y ab la mort á l'ánima.

La neu, la calamarsa y 'l vent del Nort bronziren tota la nit y continuaren tot la dia.

—No penséu pas sortir ab aquest temps, li va dir una bona dona que 'l trobá á l'escala, no 's veu una ánima en lloch, no 'n treuriau pas res avuy.

—Es que vaig á buscar lo meu Jack y no 'l meu jornal, va respondre 'l vell. Deu haverse perdut ab la neu aquesta nit y m'esperará, sens dupte, al peu de nostra paret. Voléu donarme la má, vehina, y acompanyarme fins allá?

La vehina 'l guiá fins á la paret á través d'una borrasca de neu y vent, mes al ser allí, res que dongués ni una senyal de Jack.

—Aném á veure si es á cal forner, digué Caleb, recordantse de las manyaguerias que la fornera feya al gosset y pensant que la bona dona potser l' havia recullit aquella nit.

Mentres estavan en la botiga del forner parlant del gos perdut, arribaren dos xicotets y contaren una feta molt extranya, una historia que glassá la sang de las venas de Caleb. Los narradors havian vist, lo dia avans, un gosset, quals senyas eran punt per punt las de Jack, arrastrat ab una corda al coll per dos homes que sortian d' una casa pública, cridant y rient. L' un deya:

—No 's pot pas tenir massa bon cor en los temps que corran. La vida d' un home val molt més que la d' un gos.

Y l' altre afegia:

—Lo doctor nos ne donará segurament alguna pessetona y no 'ns preguntará pas d' ahont l' hem tret.

Caleb tremolá de cap á peus.

—Porteume desseguida á casa aquest doctor, cridá ab una veu que esporuguí als xicotets, perque vibrava com una corneta tocant atach.

Arribats davant la porta de casa 'l doctor, los noys deixaren al cego en lo replá y se 'n anaren á la cantonada del carrer ahont quedaren en observació. Un criat respongué al cop de campaneta de Caleb.

—Lo meu gos, digué 'l cego ab la mateixa veu tremolosa y profundament emocionada. Qué n' havéu fet? Un gos de pel blanch com jo, magre com jo, se li podian contar las costellas.

Brrr... y quin fret que feya! La tramontana y la neu assotavan la cara del criat, qui no trobá, per tant, que fos aquella, bona hora per conversar á l' ayre lliure ab un vell ceguet.

—Vostre gos? digué, repapiajéu, bon home; aquí no tenim gossos.

Y anava á tancar la porta, pero Caleb, més prompte que ell, atravessá lo bastó en lo lllindar.

—Lo meu gos! repetí cridant més fort, jo vull lo meu gos!

Un caballer baixava per l' escala de la casa en aquell moment, vestit de negre, llubent, ab la corbata blanca com un glop de llet. Somreya com un home satisfet de sí mateix, era ample de cara, y sos ulls bellugadissos, esquivavan las miradas.

—Que hi ha, digué tranquilament, avansant cap á la porta. Demana caritat aquest home? No estich per pobres... Un gos, diheu, un coniller magre y de pel blanch? Just, ahir me 'l van portar junt ab dos gossos d' aygua. Quin animalot! No valia pas lo que 'ls ne vaig donar, ne va fer més que udolar y he tingut de degollarlo sense poder ferne res. Hauria preferit un altre gos d' aygua, son més pacients... Qué diheu, miserable! Prou insoléncias, avi, soch un fisiólech, las lleys me protegeixen y es precis procurarnos exemplers. Re-

tireuvs, afegí ab un gesto de superbie. Voleu son cos? Oh! tant se me 'n dona. Doneuli Joseph, lo trovareu en lo pati de derrera.

Y lo fisiólech, membre d' una dotzena de societats de sabis d' Europa, altament reputat de l' un cap al altre de la nació per son saber y sos bons sentiments, se 'n aná á son estudi á consignar per escrit lo resultat de sos experiments sobre 'ls dos gossos d' aygua y 'l pobre Jack.

Caleb rebé piadosament en sos brassos lo cos mutilat de son antich amich, y ab afflictiva tendresa passejá sas mans per sobre 'ls ulls oberts, per sobre 'l coll sagnant, resseguint ab los dits lo pronunciat rellu de las costellas.

Deu meu! digué inmóvil devant la porta tancada, ara vos dono las gracias per haverme cegat, aixís no podre veure l' obra indigna de vostres fills!

Després se tregué de la butxaca un drapot que li servia de mocador, y ab ell embolicá las despallas, mes preuhadas per ell que un tesor.

Los dos noys que l' esperavan á la cantonada del carrer, corregueren á buscarlo y l' acompanyaren fins á casa seva.

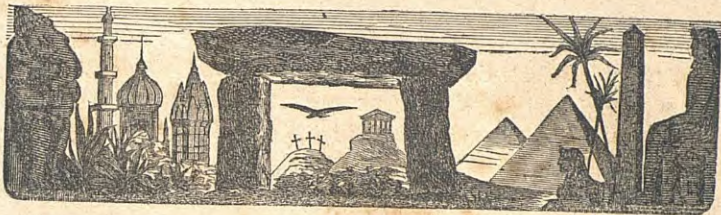
Algunas horas més tart, sorpresos los vehins de no sentir cap soroll, y tement que estés malalt, entraren en son quarto y trobaren á Caleb assegut á terra, tenint sobre 'ls genolls lo cos del pobre Jack, comprenent allavoras la muda desolació del avi.

III

Encara ha viscut més lo vell ceguet, sol y sense company. Los vehins fan per ell tot lo que poden, y raras vegadas li manca un tros de pá y una tassa de té. Cada vespre, quant tocan las cinch, s' aixeca de sa cadira coixa, obra la porta, y escolta després si lo trepitj de las quatre potetas se sent retentir per l' escaleta

—¡Boig! direu, ¡s' ha tornat boig!

¡Ay! per ventura no han sigut motejats de boigs, aquells d' entre 'ls homes que més s' han distingit per sa sabiduría?

LO TEMPLE GRECO-ROMÀ

DIT D' HÉRCULES,

EN LO CARRER DEL PARADÍS DE BARCELONA.

A descripció que segueix forma part del exordi pronunciat per D. Andreu Balaguer y Merino, en la conferència sobre la *Descripció é Historia de la Capella real de Santa Agatha de Barcelona*, celebrada lo 21 de Mars de 1879 en l' *Associació catalanista d' excursions científicas*. Lo text de dita conferència, il·lustrat ab dos grans vistas heliogràfics del monument, se publicà en l' *Album pintoresch monumental de Catalunya* (1.ª collecció, números 24 y 25).

....Mes avans permeteume, pera no pecar d' ingrát, dedicar duas paraulas á aquestas venerandas despallas d' altre monument tan ó més important, vestigis preciosos que, després d' una vida de molts segles, tenim la gran satisfacció de veure que formen l' arch de triunfo dedicat als genis de la renaixensa artística y literaria de Catalunya; columnas robustíssimas del temple erigit á una de las divinitats paganas en lo cim del Táber, centre de la Barcelona patricia, avuy regeneradas al calor de la fé verdadera que 'ns anima pera la restauració de tot lo bó, de tot lo gran y de tot lo hermós que 'ns han llegat las generacions passadas.

Pobre es l' idea que d' ell puch donarvos. Empero, figureuvs un temple d' aquells que 'ls arquitectos, seguint las reglas de Vitruvi, ne diuhen *peripteros hexastylus*; ço es un paralelógramo rodejat de columnas corintias d' uns 50 peus d' alsaria (1): 6 á l' enfront mirant envers l' Orient, y 6 á l' espatlla, ab 11 á quiscun costat. Una graderia conduheix y dona accés al pórtich del *peristilo*. En los intercolumnis poden contemplarse graciosas estàtuas que l' art grech posá al servey

de la Roma triunfant. Un frontó triangular corona la fatxada, y en ell, devall de polits relleus, s' hi llegeix una inscripció que recorda la dedicatoria del temple. Las portas de bronso que clouhen l' entrada á la fi del *pronaos* s' obran al representant del César. Los flámens vestits ab blancas túnicas s' acostan fins allí pera rébre-lo. ¡Mireulo: es lo *pretor* que, cubert ab la toga nomenada *picta*, per ser d' or y púr-pura, precedit dels lictors y acompanyat del *edil* y dels *duumvirs* y demés *decurions*, va ab lluhit estol de ciutadans, á oferir un sacrifici al déu protector de la colonia *Faventia, Julia, Augusta, Pia, Bârcino* (2), á Alcides, lo fill de Júpiter, lo Hércules helénich fill de Tebas, lo *Melkart* tirio aportat per los Fenicis, qual estatua se distingeix á la claror de la llum zenital que baixa per la *naos*, allá en lo fons de la *cella*! Guardas té las espatllas per la pell del lleó que matá en la selva Nemea, y porta á la má aquella feixuga clava ab que *esportellá la montanya de Calpe tanca del Mediterrani*, segons bella expressió de nostre gran poeta Verdaguer (3). Ricas ofrenas junt ab una ara se veuhen á sos peus, y als costats brillan quatre primorosos trípodés d' or y plata.

Tots sabéu que 'ls déus del Olimpo no eran sino un recort dels fets heróichs, una tradició dels temps primitius; donchs bé, aquesta divinitat no era sino la representació d' un poble oriental que posá aquí la llavor de nostra rassa (4). Pero ¡ay! lo sol del mateix Orient s' aixecá un dia magestuós y resplendent pera iluminar las tenebras del paganisme ab la llum de la veritat, y llavors no tardá á caure aquest idol á la sola veu d' aquells confessors y mártirs de la *bona nova* que 's diuhen Eulalia, Cugat y Sever. Y ab l' idol s' enderrocá també 'l poder d' aquell gran imperi que havia dominat al mon. Vingueren després unas tribus de gent que estavan detingudas en lo país de las neus, y traspassaren las fronteras de nostra pàtria, inundantla com llach que ha eixit de mare. Y mes tart la repassaren, venint del mitjà, altra nissaga d' homes colrats pel sol, que tot ho destruhiren: los temples y 'l circo, 'l pretori y las *thermas* (5). Ab las suas ruinas bastiren los Comtes las murallas de Barcelona. En aquella ocasió fou quan aquestas columnas quedaren embolcalladas per un nou edifici á fi de servir de torre ó ciutadela á la *acrópolis* renovada. Pero avuy, senyors, ja no hi ha bárbaros ni Sarrahins: passaren tots pera no tornar; y n' obstant encara aquestas parets ocultan la bellesa de tan preuhats restos, quals si fossen púdicas y recatadas donzellas. Es que (ho sento, pero dech confessarho), es que nostres patricis s' oblidan sovint de conservar las glorias de la terra. No recordan sempre lo

que deya Salusti: *Gloria majorum, posteris lumen*.—«La gloria dels progenitors es la llum de la posteritat».

D' altre modo veuríam despulladas aquestas ruinas d' edificis estranys, tal y com estavan en lo dia de la destrucció del temple, y fundat en l' àrea que 'l mateix ocupava, un *Museo Ulati*, segons lo felis pensament d' un ilustre y sabi amich meu, soci honorari d' aquesta corporació, que avuy se troba á Madrid (6). Y entenéu, que tals projectes no son gens atrevits pera qui té verdader patriotisme, puix en la primavera última (Maig de 1878), los vegí realisats al observar per mos propis ulls: primerament, com s' enderrocavan cases senceras pera descobrir uns quants sitials més del hemicyclo dels espectadors en lo gran teatro romà de la vella Arles, la *Roma de las Galias* (*Gallula Roma Arelas* d' Ausoni); y, en segon lloch, al visitar la *cella* greco-romana dedicada á Cayo César, fill d' August, cònsul, y á Lúcio César, fill també d' August, designat pera cònsul, primceps de la juventut (7), que 's conserva íntegra, com á testimoni venerable de la *colonia Nemausensis Augusta*, essent coneguda avuy per la *maison carrée* (casa quadrada) de Nimes. En aquest temple, si bé més xich, molt semblant al de que vos parlo, me paregué trobar-me en la morada de las musas pera mi més simpáticas, perque además d' esser un poeta provençal llorejat en públich certamen lo guardiá que la custodia, son interior está destinat á museo pictòrich y esculptòrich, y son exterior á museo lapidari y artístich d' antigüetats paganas. ¡Ah! aixís es com voldria jo veure ocupat aquest espay ahont s' assentan las bellas columnas que tots gojosament esguardém; llavors podriam admirarlas com á fitas interposadas per la má dels segles entre la antigüetat y la nova era, com á testimonis elocuentes dels temps vells, y com á llum esplendorosa de la veritat històrica: *testis temporum, lux veritatis*, com digué Ciceró....

ANDREU BALAGUER Y MERINO.

NOTAS ILUSTRATIVAS

(1) En la *Memoria sobre el templo de Hércules y de sus seis columnas existentes en el día en esta ciudad de Barcelona*, que en 20 de Febrero de 1838 leyó en la *Academia de Buenas Letras de la misma su socio don José Mariano de Cabanes*, etc. *Barcelona*. 1838, consta que la seva elevació era de 50 peus 3 polsadas 1 línea, descomposta en esta forma: 10 peus 8 polsadas 1 línea lo basament; 32 peus 1 polsada las columnas ab la base y capitell; 3 peus l' arquitecra y part de friso existent; y 4 peus 6 polsadas la part de friso y cornisa que falta. —En la página 10 d' aquesta *Memoria* se cita altra composta per don Antoni Cellés, director que fou de la Escola de arquitectura de Barcelona, y dedicada en 1835 á la Junta de Comers, la qual se guarda, avuy dia, manuscrita en l' Archiu de la Exma. Diputació provin-

cial.—Pera major ilustració, trasladaré, aquí ladescripció d' aquest monument que feu lo doctor Hieronym Puiades, en sa *Coronica universal del Principat de Catalunya* (Barcelona: 1609), escrita, segons declara en 1595. Diu aixís: (fol. 24 v.º).... «com se litg en la manus-
»crita Coronica del nostre Antoni Viladamor, han pretés molts ho-
»mens de bon judici que aquelles columnes may serviren pera sepul-
»tura, ni per al Paradis, sino en porxada per la entrada de algun tem-
»ple.... les aní á veure molt de propòsit estant component aquest
»obra en lany mil sinchcents noranta y sinch.—Axí que es cert, que
»aquellas columnas ab las architrabes vuy encara mostran ahont
»lenian la mira ó cara, y ahont lo revés; per veures en la ruyna de
»aquell edifici, la cornisa y frisos en una part y en l'altra la falta
»dells. Y en aquesta última part que mira debes la Seu, se descobre
»molt millor, per las casas del carrer de Paradis, que no per l'altra,
»que mira á la part del carrer de la Llibreteria; que antigament se
»deya de la Calceteria, y mes abans, dels Apothecaris. Perque pujant
»á la casa del racó del carrer de Paradis (que comunament diuen de
»Hércules) tantost á mitja escala se veu encaixada en la paret una be-
»lla columna acanalada, ab son capitell de obra de Corintho, y sobre
»della, lo revés del architrabe, tirant de una part y altra. Y allí se-
»guint la mateixa paret corren cinch columnes, totes de una obra, y
»proporció, ab angulo recto de cara cap al mitg dia. Y de la sinque-
»na columna, que es la última del cantó de Llevant, parteix altre
»ángulo, tirant de través á la Tremontana la architrabe, que va á finir
»sobre altra columna, si be á lley de Arquitectura se deixa entendre
»las hi avia de aver pera perfecció de la obra, que vuy en aquella
»part se amosta... La cara mirada per part de fora, y així per lo car-
»rer de la Llibreteria (si be per algunes obres de les casas está algun
»tant cuberta) avia de rehexir... Per tant, vist lo ques troba en peus,
»y aguda consideració que mensuradas las columnas tiran quoranta
»sinch palms y mitg, y los capitells sis palms de alt, y nou y mitg á
»tot quadro superior: y de la architrabe que passa de columna á co-
»lumna tira cada pessa desset palms y tres quarts de llarch, y de alt
»fins á la superior fresa tenen quatre palms y un quart, y la vasa de
»la columna te tres palms de alt. y vist que estan aquestas colum-
»nas altas del soll de la terra, que vuy venen al primer sostro de
»las casas de aquell carrer; inferint de aquí que per pujar al peu del
»edifici hi avia de aver gradas que acabassen de arribar al ygal del
»carrer corrible.»...—(Aquesta descripció va ab 3 grabats).

(2) Es tradició molt antiga la de que Hércules fundá á Barcelo-
na. Ultimament nostre estimat amic Mn. Jascinto Verdaguer la ha
cantada bellament en son poema *L'Atlántida*, si be havém de notar
que no seguim com ell, al cronista Carbonell, en la suposició d'esser
un verger lo temple del paradís.—La denominació que havém donat
á Barcelona romana, queda plenament comprovada ab la inscripció
del pedestal de l'estátua erigida á Lucio Licinio Secundo per los de-
curions d'esta ciutat, la qual fou descoberta en 1876 y se guarda ac-
tualment en lo Museo Arqueològich de Santa Agatha qu' indigna-
ment nos ha confiat per sa part la Real Academia de Bonas Lletres.
—En est Museo hi ha ara una de ditas columnas y tres mes en lo lo-
cal ahont se reuneix l'Associació catalanista de excursions científicas.
—Vide pera dita inscripció: P. Fita: *Lápidas romanas recién halladas
en Barcelona en la Revista histórica* año III, núm. xxv (Mayo de 1876),
de ahont la reproduhirém per esser posterior á la publicació de la
obra de Hübner: *Inscriptiones Hispaniæ Latine* (Berlin 1869):

L. LICINIO
 SECVNDO
 ACCENSO.
 PATRONO SVO
 L.LICIN.SVRAE
 PRIMO.SECVN
 DO.TERTIO.CON
 SVLATV.EIVS
 IIII VIR.AVG.COL
 I.V.T.TARRAC.ET
 COL.F.I.A.P.BAR
 CIN
 EX. D. D.
 BARC.

A Luci Licini Segon registrat en los censos, que feu son patrono Luci Licini Sura essent cònsul per primera, segona y tercera vegada, sé-viro augustal de Tarragona Colonia Julia Vencedora Triunfal y de Barcelona Colonia Favencia Julia Augusta Pia s' erigí aquesta estàtua sua per decret dels decurions de Barcelona.

(3) Vide lo Pròlech del citat poema *L' Atlántida*.

(4) En lo tomo I de la important y eruditíssima obra de M. Cononop Thinhwall's *History of Greece* (1835-44), se llegeix lo següent: «N' hi ha prou, donant una ullada á las aventuras fabulosas nomenadas *Trevails d' Hércules*, pera convèncerse de que una part al menos perteneix als Fenicis y á son deù errant, en honor del qual edificaren temples en tots los seus principals establiments de las costas del Mediterráneo. Han d' atribuhirse á aquest deù tots los viatjes d' Hércules á lo llarch de las costas de l' Europa occidental, las quals restaren encara desconegudas dels Grechs durant molts segles, després de la sua primera exploració per los navegants fenicis.»

(5) En lo cim del *Mons Jovis* (entre 'ls romans, mes tart *mons judaicus* y avuy Montjuich), del qual nos parla ja Pomponi Mela (*De Situ Orbis*, lib. 2, cap. 6), en la meytat del primer segle de la nostra era, es tradició que hi havia un temple dedicat á Júpiter. Hübner conjectura á la vegada que s' adoraba aquesta divinitat en Barcelona, fundantse en la inscripció número 4501 de son aplech.—Geroni Pau (*Barcinonensis urbis descriptio* escrita en 1491), Dionisi Geroni Jorba (*Descripcion de las excellencias de la muy antigua ciudad de Barcelona* publicada en 1589) y lo P. Diago (*Historia de los victoriosissimos antiguos Condes de Barcelona*: imp. 1603), suposan l' existencia d' un temple de Vénus en lo lloch de la derruhida parroquia de Santa Eularia del Camp ó de Mérida, prop del Portal Nou, que ve confirmada ab lo fragment d' una base marmórea dedicada á aquesta deesa per March Porci Marcial (Hübner: número 4500).—També se sab per una inscripció (Hübner: número 4497) que Cayo Publici Melisso erigí un ara á la fé pública en honor del Sevirat, y M. Antoni Crescent, altre á Silvano deù dels boscos. (Hübner: número 4499).—Allí ahont avuy dia hi ha edificada la Santa Basílica Catedral, sospita Diago (ob. cit. lib. I. cap. 4), existia un temple á Minerva, qual conjectura se pot apoyar en una lápida (Hübner: nú-

mero 4498).—Las moltes inscripcions barceloneses de *Flamines Augusti* (Hübner: números 4514, 4516, 4520, 4521, 4524 y 4525) y de *Séviros Augustals* (Hübner: números 4497, 4498, 4511, 4527, 4534, 4536—4548, 4539, 4543, 4549—4552) acusan també, com pensá Carresmar, que hi hagué un temple dedicat al emperador August, considerat com á déu.—Lo temple atribuït per molts á Neptuno, en lo solar de la després *iglesia de San Miguel*, avuy arrunada, (qual opinió sostinguerem en nostra monografia sobre la *historia* de dita iglesia publicada en 1868) conjecturém ara, atenent millor á la profunditat y mosaich de son paviment, fos una piscina de las grans *thermas* de la ciutat qu'aviat citarém.—Lo *circo ó anfiteatro* se trobava molt prop del lloch en que avuy está la Iglesia dels Sants Just y Pastor. (Vide: Pablo Valls y Bonet: *Apuntes históricos sobre la antigüedad y prerogativas de la Iglesia de los Santos Justo y Pastor de Barcelona*. (Barcelona, 1860. p. 6.) Altres lo suposan al mitj de lo qu'es ara carrer de Fernando VII, allí ahont desde 1394 era la plassa de la Trinitat, mes avans nomenada *Arenaria*, de qual antich nom ne treuhen la inducció, pero nosaltres nos incliném á lo primer en vista de las galerías, cryptas ó catacombas existents en lo subzol de dita Iglesia de Sant Just. (Vide: l'opúscul prenotat y també lo *Butlletí mensual de la Associació d'excursions catalana*, any IV, números 30 y 31).—Lo *palau del Pretor*, se creu per tradició que ocupava la meytat de l'actual baixada de Santa Eulària, ahont se trobá en 1852 un mosaich romá, dihent que prop d'aquest palau hi havia las presons (*castrum novum*) en que aquella Verge patí martiri.—De las *thermas romanas* de Barcelona nos ha quedat noticia en una lápida que s'veu en la cantonada del carrer d'en Arlet y còpia Hübner, (número 4514), publicant després la següent interpretació que reproduhim per son interès tan jurídic com arqueològich: «*L. Caecilii L. f. (ilius) Pápi(ria) Optatus. o (centurio) leg (ionis) VII g (eminae) fel (icis) et o (centurio) leg (ionis) XV Apollin(aris), missus honesta missione ab imp (eratoribus) M. Aur (elio) Antonino et Aur (elio) Vero Aug (ustis), atlectus á Barc (inonensibus) inter immunes, consecutus in honores aedilicios, II vir III (ter), flam (en) Romæ divorum et Augustorum, Qui r(ei) p (ublicae) Barcinonensi ita leg (avit): do lego darique volo X (denariorum) VII. D (septem milia quingentos), ex quorum usuris semissibus edi volo quodannis spectac (ulum) pugilum die IIII (quarta) iduum Juni (arum) usque at X (denarios) CCL (ducentos) quinquaginta, et eadem die ex X (denariis) CC (ducentis) oleum in thermas public (as) populo praebere et (l) ecta praestari ea conditione volo, ut liberti mei, item libertorum meorum libertarumque liberti, quos honor sevирatus contigerit, ab omnibus numeribus sevирatus excusati sint. Quot si quis eorum at munera vocitus fuerit, tum ea X (denariorum) VII. D (septem milia quingentos) at rem pub (licam). Tarraconensem transferri iubeo, sub eadem forma spectaculorum, quot (supra) s(criptum) est, edendorum Tarracone. L (ocus) d (atus) d (ecreto) d(ecurionum).*» Consta també que tenian pórtichs y aqüeductes y que foren edificadas, durant lo regnat del emperador Trajá, per dos fills d'esta ciutat, Lucio Minicio Natal, cónsul, y son fill Lucio Minicio Natal Cuadronio Vero, designat pera tribuno del poble, de la següent inscripció (Hübner: núm. 4509), qual text ha rectificat últimament, ab ocasió de la troballa d'un fragment en Mollet, lo estrénuo epigrafista P. Fita, ilustrantla ab varias observacions molt importants que donen lligir en lo citat *Butlletí de l'Associació d'excursions catalana* (any II, núm. 4):

Fragment del Museo de la Real Academia de Bonas Lletras.

ne	TALIS. COS. PROC
angus	TALIS. LEG. AVG. PR. PR. DIVI. TRAIA.
ha	DRIANI. AVG. PROVINC. PAN
al	LVEI. TIBERIS. ET. RIPARVM. ET
tra	IANI. PARTHICI. LEG' III. AVG. I. LEG. DI
bi	S. DONATVS. EXPEDITIONE. DACICA
	CORONA. VALLARI. MVRALI. AVREA
1	EG. PR. PR. PROVINC. AFRICAE. PR.
iiiiiv	R. VIARVM. CVRARANDARVM. ET
quadro	NIUS. VERVS. F. AVGVR. TRIB. PLEBIS
p	R. PR. PATRIS. PROVINC. AFRICAE. TR
ma	RT. VIC' III. VIR. MONETALIS. A. A. FF
port	ICIBVS. SOLO. SVO. ET
	FECERVNT.

L-MINICIUS. -fil. gal
PROVINC , africae. sodalis.
NI-PARTHICI. et. imp. traiani.
NONIAe. inferioris. curator.
CLOACARum. urbis. leg. divi.
VI-TRAIANI. parthici. leg.
PRIMA Ac. secunda. ab eodem,
HASTis. puris. iii. vexillis. III.
TRIB. PL'Q. Prov.
L-MINICIUS. L. F. natalis.
DESIG. Q. AVG. ET. eodem. tempore leg.
MIL. LEG. I' . ADIVT. P. F. Leg. XI. cl. p. f. leg. XIII.
BALINEVM-C'um
DVctus.

Fragment de Mollat.

Fragment de Mataro
any perdut.

Lo senyor Rada y Delgado (*Museo universal*), t. 6. Madrid 1862. p. 66: *Antigüedades romanas. Mosaico descubierto en las ruinas del Palau, en Barcelona*) s' inclina á creure estavan las *thermas* en lo que fou *Palau menor* ó de la *Comtesa*.

Aquestos son los principals monuments que, de la Barcelona patricia, ha quedat memoria.—«Lo perímetro de sas murallas estava format,» diu lo precitat P. Fita (*Revista històrica*; Barcelona; n.º de Juliol de 1875: *Estátua marmórea de estilo griego recién hallada en Barcelona*), «per un quadrilongo ab sos ànguls desmotxats y curviformes (*circinnatis*).»... «Desde la porta *Pretoria* (portal de la plassa nova), la via del mateix nom, seguint poch més ó menys lo trassat del modern carrer del Bisbe, baixava á trobar la *via principalis*, deixantse caure perpendicularment sobre d' ella. Aquesta acabava en las duas portas, nomenadas durant la edat mitjana *Castrum vetus* (en la baixada de la presó), y *Castrum novum* (en lo call juich). Aixó basta (afegeix) pera poder averiguar quin destino tingué lo famós temple del carrer del Paradís.»

(6) Lo mateix arqueòlech catalá P. Fidel Fita (quals paraulas acabém de transcriure) doná á llum uns preciosos articles en la memorada *Revista històrica* (1876-77), prenent {per tema las *Antiguas murallas de Barcelona*, en lo primer dels quals (núm. de Janer de 1876) digué: «Tant de bó qu' arribi per fi la hora de sondejar, desocupar y restaurar lo que fou, durant los tres primers segles de la nostra era, magestuós temple dels déus tutelars de la ciutat, magnífich alberch de numerosos *flamines Romæ Divorum et Augusti* ó *Augustorum*, que tant se nombran en nostras lápidas, morada excelsa d' estátuas primorosíssimas, ó preciosos marbres que competeixen ab lo de la Vénus de Milo, y quals gegantescas columnas ressurtan encara sobre l' *acrópolis*, guaytant sos capitells corintis per demunt de las tauladas dels alts edificis que la comprimeixen com l' eura al tronch dels arbres, y sepultant los seus sócalos grandiosos y son basament profundíssim en las entranyas de la terra! Allí deu instalarse un *Museo Ulati*, digne de la opulent ciutat, segona capital d' Espanya, que nomená ab rahó Cervantes *en situació y en belleza única*; puix que jamay estigué renyit ab la hermosa cultura del art lo fecundo y astut conrreu de la riquesa.»

(7) *Principes juventutis* era 'l títol que per dignitat se donava als primpeps hereus del Imperi.

A UNA ROSSA

L' última estrella 's fonia
quan tú en lo mon vas entrar
y per véuret aquell dia
més va 'l sol matinejar.

Ab los raigs de sas miradas
voltá amoixant lo teu front
be n' han fugit de diadas
mes los raigs encara hi son.

A. G.